№ 213 ՈՒՐԲԱԹ, 30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

1911

ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ, 30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ № 213

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ՄԷԿ ՏԵՂ. 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ“ Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak“
Խմբագրատան տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տէլէֆօն № 67.

ՄՇԱԿ
(39-ՐԴ ՏԱՐԻ)
Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“.
TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK“.

Հոկտեմբերի 1-ից մինչեւ տարվայ վերջը 3 րուբլի:

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կոպ., IV երեսի վրա—10 կոպ.։
Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торговъ. Дома и Э. Метцль и К-о, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնոյում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԴԷՊԻ ԻՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

«Մշակի» այսօրվայ համարում զետեղված Հեռագրական Գործակալութեան հաղորդագրութիւնը յոյսեր է ներշնչում, որ իրականանալու մօտ է Շուշու երկաթուղու կառուցման նախագիծը։

Գործակալութիւնը հաղորդում է, թէ այն յանձնաժողովը, որ քննում էր Եւլախ-Շուշի երկաթուղի կառուցանելու առաջարկները, կանգ է առել Սարուխանով-Կուրեան Ակցիոներական Ընկերութեան առաջարկի վրա։

Մենք անցեալներում մի քանի անգամ խօսել ենք երկաթուղային այդ գծի կարևորութեան մասին և յայտնել ենք, որ Արցախի և Զանգեզուրի կապվելը ընդհանուր կովկասեան և ռուսական երկաթուղիների հետ կարող է էական ազդեցութիւն ունենալ այդ տեղերի տնտեսական կեանքի բարգաւաճման վրա։

Երկաթուղին կազդէ թէ տեղական երկրագործութեան, թէ հանքագործութեան, թէ առ հասարակ արդիւնաբե-[illegible]

Ա. Քալանթար

ԹՈՒՐՔ-ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
28 սեպտեմբերի

[illegible]

քիայից արտաքսելու մասին։ Միջնորդութեան հետևանքը ըստ երևոյթին բացասական է։

—

Հռոմ.—Կառավարութիւնը, տեղեկութիւններ ստանալով՝ թէ Տրիպոլիսի ազգաբնակութիւնը ուտելիքի կարիք ունի, «Գարիբալդի» զինւորական նաւին հրամայեց պաշար հասցնել։ Նաւը այսօր հասել է Տրիպոլիս։

Մալտայում անգլիական իշխանութիւնները հաստատել են չորսօրեայ կարանտին խօլերայի պատրուակով, բայց իսկապէս՝ օտարերկրեայ նաւերի այնտեղ կանգ առնելու առաջն առնելու նպատակով։

Զօրքերի երկրորդ մասը, թւով 28,000 մարդ, կը լինի պահեստի գունդ և կենտրոնանալու է գլխաւորապէս Սիրակուզայում, սպասելով հրամանի։

Օտարազգի թղթակիցների մեծ մասը գտնվում է Նէապոլում։ Ներքին գործերի մինիստրը Պետ. Հեռ. Գործ. թղթակցի հետ խօսելիս յայտնեց, թէ տեղեկութիւններ զինւորական թղթակիցներին պատերազմական նաւերի [illegible]

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
28 սեպտեմբերի

[illegible]

Մինիստրների խորհրդի նախագահը ընդունեց Կիեւի պահնորդական բաժանմունքի գործերը քննող սենատոր Տրուսեւիչին։

Կ. Պոլսում գտնուող ռուսական հիւպատոսարանը շտապով տեղեկացրեց առևտրի մինիստրութեան, որ օսմանեան կառավարութիւնը փոխեց Դարդանէլի նեղուցի միջով նաւեր անցնելու կանոնները. այսպէս՝ այն նաւերին, որոնք չեն կարող մինչև կէս գիշեր անցնել Սէդդիլբար-Կումկալէ գիծը, արգելվում է մտնել 6 մղոն շրջանագծի մէջ, որի կենտրոնում գտնվում է Խէլէսի փարոսը։ Ցերեկը նաւերը կարող են կանգ առնել Բէգիկի նաւահանգստում։

—

Բերլին.—Գերմանական փլոտէն-ֆէրէյնի Իլի բաժանմունքի ժողովը, որին ներկայ էին 2,000 մարդ, հեռագրով դիմեց կանցլերին երկիւղ յայտնելով, թէ Գերմանիան վտանգի մէջ է մեծ պետութիւնների ներկայ խմբակցութիւնից։ Ժողովը Թախանձագին խնդրում է արագացնել գերմանական նաւատորմի ուժեղացումը և օրէնսդրական հաստատութիւններին ներկայացնել համապատասխան նախագիծ մինչև 1912 թւի բիւջէն.

—

Վիէննա.—Զորս օր մնալուց յետոյ Սոֆիա մեկնեց բուլգարական մինիստր-նախագահը։

Պատգամաւորների պալատ։ Չեխական դպրոցների փակման մասին ուղղված հարցապնդմանը մինիստր-նախագահը ասաց, թէ չեխերը իրաւունք չունեն Վիէննայում դպրոցներ պահել հասարակական հաշուով. ուստի և նրանց փակումը միանգամայն օրինական է. մասնաւոր դպրոցներ բանալուն ինքը կառավարութիւնը կօժանդակէ։

—

Սոֆիա.—Թիւրքաց հաւատարմատարը յայտնեց արտաքին գործերի մինիստրութեան կառավարչին, թէ Ադրիանուպոլսի վիլայէթում ձեռնարկված պատերազմական ձեռնարկութիւնները բնաւ հետամուտ չեն ագրեսիվ նպատակների Բուլգարիայի նկատմամբ, սակայն պէտք է ծառայեն երկրում կարգ ու կանոնն ու հանգստութիւնը պահպանելուն։

Բուլգարական գործակալութիւնը կտրականապէս հերքում է օսմանեան զինւորական մինիստրութիւնից բղխող և արտասահմանում տարածված տեղեկութիւնները բուլգարական զօրաժողովի մասին։ Այդ տեղեկութիւնների սուտ լինելը շատ լաւ յայտնի է Սոֆիայի Թիւրքական միսսիային, ինչպէս և Կ. Պոլսի զինւորական մինիստրութեան։ Այդօրինակ ստայօդ տեղեկութիւններով նպատակ ունեն արդարացնել այն պատերազմական միջոցները, որպիսին Թիւրքիան ձեռք է առել Ադրիանուպոլսի վիլայէթում։

—

Բէլգրադ.—Թագաւորը, եթէ հանգամանքները թոյլ տան, հոկտ. 20-ին այցելելու է Զալիէրին Միլովանովիչի ուղեկցութեամբ։

—

Կանէա.—Ազգային ժողովը շատ աղմկալի էր։ Մինիստրութեան 16 կողմնակիցներ անցան օպպոզիցիայի կողմը։

Պետ. Հեռ. Գործ. Թղթակիցը հերքում է կրէտական ազգային ժողովի առաջին նիստի տեղեկութիւնը և աւելացնում է, որ վերջինս նուիրված էր բացառապէս բացման ձևականութիւններին և ոչ մի բանաձև չընդունեց։ Ներկայ էին մահմէդական պատգամաւորութիւնը և ամբողջ օպպոզիցիան։

—

Բուխարէստ.—Ռումինական գործակալութիւնը կտրուկ կերպով հերքում է Բերլինում տարածված ռումինական զօրաժողովի լուրերը։

—

Նովոչերկասկ.—Շրջանային զեմստվային կոմիտէտը որոշեց խնդրել ի յիշատակ հայրենական պատերազմի հաստատել արքունի հաշուով համալսարան Նովոչերկասկում ի հատուցումն դոնեան կօզակների 1812 թւի պատերազմում ցոյց տուած ծառայութիւնների։ Ի նկատի ունենալով, որ բոլոր անհրաժեշտ ծախքերը հազիւ թէ միայն պետական գանձատնից տրվեն, որոշված է զեմստվային գումարներից յատկացնել մօտ մի միլիոն րուբլի։

ՅՈՒԴԶՄՈՒՆՔՆԵՐԸ ՉԻՆԱՍՏԱՆՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
28 սեպտեմբերի

Խանկօու.—Երէկ Ուչանում մահապատժի ենթարկեցին հինգ յեղափոխականների, մօտ 50 հոգու ձերբակալեցին։ Գիշերով զօրանոցները հրդեհվեցին։ Ասում են, որ յեղափոխականները ձեռք են ձգել զինանոցը։ Գեներալ-նահանգապետը փախել է։ Խանկօում եւրոպացիները պաշտպանութեան ներքոյ են։

Ուչանը գաւառական մի քաղաք է և գտնվում է Խանկօուից ոչ հեռու։ Քաղաքը յեղափոխականների ձեռքումն է։ Խուբէյի զօրքերի հրամանատարը սպանված է ռումբով։ Զօրքերը անցել են յեղափոխականների կողմը։ Ուչանի և Խանկօուի միջև հոսող գետի վրա կանգնած են երկու անգլիական և մի ամերիկական ռազմանաւ։ Եապօնական մի ճանապարհորդական շոգենաւ պատրաստ է ընդունելու օտարազգիների երեխաներին և կանանց։

Խուբէյի ոստիկանութեան պետը յայտարարում է՝ թէ չինացիները նպատակ ունեն արտաքսել մանջուրական դինաստիային։ Յայտարարվում է պատերազմական դրութիւն, մահապատիժ՝ մանջուրացիներին օգնելու, օտարերկրացիներին վնասելու, կարգ ու կանոնը խախտելու համար։ Հակոզութիւնը յանձնված է չինական երեք պատերազմական յածանաւերի։

—

Պէկին.—Պաշտօնական տեղեկութիւններ ստացվեցին, որ Ուչանը (Ուչան) սեպտ. 27-ի գիշերը ընկել է յեղափոխականների ձեռքը։ Փոխարքան փախել է չինական նաւով։ Վերջին տեղեկութիւնների համաձայն, ապստամբները գրաւել են Զեացինֆու քաղաքը, իշխանութիւնները կալանաւորված են, օտարազգիները անվնաս են։

ՄԱՐՕԿԿՕՅԻ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
28 սեպտեմբերի

Բերլին.—Ֆրանս-գերմանական համաձայնութեան վերջնական խմբագրութիւնը այն մասում, որ վերաբերում է Մարօկկօյին, արդէն կատարվեց։ Բնագիրը ստորագրվեց բանակցութիւններին մասնակցողների ազգանունների սկզբնական տառերով։ Վերսկսվեցին վարձատրութիւնների բանակցութիւնները։

—

Պարիզ.—Որովհետև Մարօկկօյի մասին բանակցութիւնները դեռ չեն աւարտված, իսկ կառավարութիւնը կամենում է աւարտել նրանց մինչև պարլամենտական նստաշրջանի սկիզբը, ուստի պարլամենտի գումարումը հոկտեմբերի 11-ից յետաձգվեց 18-ին, իսկ անհրաժեշտութեան դէպքում՝ հոկտեմբերի 25-ին։

Մինիստրների խորհուրդը քննում է այն զիջումները, որպիսիները հնարաւոր է անել Գերմանիային՝ փոխարէն Մարօկկօյում ազատ գործելակերպ ունենալու։ Խորհրդակցութեան հետևանքը մեծ գաղտնիքի մէջ են պահում։ Քաղաքական շրջաններում ենթադրում են, թէ վերջնական համաձայնութիւն կը կայանայ շուտով։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՇՈՒՇԻ-ԵՒԼԱԽ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

I

Վերջերս մի քանի օրով պիտի բացակայէի հայրենիքից—Շուշի քաղաքից։ Աւելի հանգիստ ճանապարհորդելու համար, ես դիմեցի պօստային կայարան։ Հանրակառքի տոմսակները 5 օր առաջ վաճառված էին, ինձ ընկնում էր 6-րդ օրը։ Ես պէտք է գնայի, որովհետև անցագիրս ժամանակաւոր էր և ես որոշ ժամանակից յետոյ պիտի իմ պաշտօնատեղում լինէի։ Խնդրեցի տալ չորս-տեղանոց կառք, որի գինը 22 րուբլի է։ Այդ տեսակ կառք վարձելու համար պիտի ընկերներ գտնել. բայց որտեղից ճարել այդ ընկերները, դժուարին բան էր։ Ճարահատված ես գնացի Թուրքերի մասը, մասնաւոր մարդկանց պահած կառք վարձելու. բայց որքան եղաւ զարմանքս, երբ ամեն տեսակ կառք, ֆայէտօն, նոյնիսկ ֆուրգօն վարձված վերջացած էր և ես պիտի սպասէի միւս օրվան։ Սպասել անկարող էի և ես գնացի պօստի կայարան։ Հարկադրված էի նստել գրասենեակում, սպասել, ընկերներ գտնել և վարձել չորս-տեղանոց կառք (коляска)։ Կայարանի օդը այնպէս ծանր է, հեղձուցիչ, որ մարդու շունչը կտրվելու չափ անտանելի է։ Գարշահոտութիւնը, ձիերի աղբի, արտաքնոցների հոտը թագաւորում է մինչև իսկ փողոցը։ Վերջապէս եկաւ իմ մի ցանկալի ընկերը, ասաց, որ ունի նաև երկու ընկերներ։ Կազմվեց չորս հոգու ընկերութիւն, վճարեցինք կառքի վարձը մինչև Եւլախ 22 րուբլի մի քանի կոպէկ և ստացանք ապահովագիր։ Խոստացան առաւօտեան ժամը 4-ին տալ կառքը, և մենք ցրվեցինք՝ հանգստանալու և որոշած տեղը ժամադիր լինելու։

Ծանօթ լինելով պօստային կայարաններում տիրող կարգերին, ես առաւօտեան մի ժամ առաջ գնացի պօստային կայարան, լծել տալու կառքը և որոշած ժամին ճանապարհվելու։ Մեզ խոստացված կառքը չը լծվեց, այլ նրա փոխարէն մի փոքրիկ ֆայէտօն, այն մեծութեան, ինչ որ կանգնած են լինում բօրսաներում։ Երկար ու բարակ, թեր և դէմ վէճ, անբաւականութիւն, ջղերի քայքայում, անհանգստութիւն, բայց ամենից յետոյ ոչինչ, կառք չը կայ և դուք հարկադրված էք բաւականանալ փոքրիկ ֆայէտօնով, որի մէջ հազիւ կարող էին տեղաւորվել երկու հոգի։ Ուղիղ ժամը 5-ին հազիւ կառքը դուրս եկաւ պօստային կայարանից, չը նայելով որ մեզ խոստացել էին ժամը 4-ին ճանապարհել։ Մեր ընկերներից երկուսը այդ գիշերը հիւանդացան և կառքը մնաց երկուսի տրամադրութեան տակ, կրկնակի վարձ վճարելով։ Ընկերներս հրաժարվեցին [illegible] պէս քաղաքից դուրս եկանք։ Մեր առաջից գնում են հանրակառքերի, կառքերի և ֆուրգօնների շարանները. փոշին, առաւօտեան թարմ օդի հետ միասին, կանգնած է ճանապարհին։ Առաջին՝ Խօջալու կայարանում կանգնած են մի քանի կառքերն. կառապանները լծում են նրանց ձիերը, փնթփնթում են, հայհոյում են, չես իմանում թէ ում։ Վերջապէս ճանապարհվում են առաջին, երկրորդ, երրորդ կառքերը, հերթը հասնում է ձեզ. նորից փնթփնթոց, հայհոյանք, նավօդկա։ Վերջապէս հասնում ենք Աղդամ։ Այստեղ ժողոված են Շուշուց և Եւլախից եկող ճանապարհորդները, տիրում է մեծ շփոթ, իրարանցում։ «Ձի չը կայ, պէտք է սպասել, պօստի օր է, պօստը պիտի ճանապարհենք»։

Այսպէս երեկոյեան ժամը 8-ին հազիւ հասանք Եւլախ։ Բառ առ բառ նկարագրել ճանապարհում կրած նեղութիւնները, դժուարութիւնները, կրած չարչարանքները, ստացած հայհոյանքները, նավօդկաների քչութեան դէմ եղած տրտունջները, պուդերով կուլ տուած փոշին, կիզիչ արևը՝ անկարող ենք։ Դեռ մեծ բաղդաւորութեան մէջ էինք, որ կառքը շուռ չէր եկել մեզ տակովն առել, քիթ ու պռունգ ջարդոտել, կուռ և ոտ կոտրատել, փշրել-ջարդել։ Գետերում ջուր չը կար և մենք խաղաղ անցանք Խաչէնն ու Թարթառը։ Ապա դուք փորձեցէք մայիսին գնալ այդ տեղով, տեսէք թէ ձեր հալն ինչ կը լինի։ Քանի-քանի մարդիկ են խեղանդամ դարձել, մահացել, անհետ կորել այդ ճանապարհում, բայց քարասիրտ մարդկութիւնը ամեն բանի եսական աչքով է նայում. եր մի մազը չէ կորել, չէ ծռվել, թող աշխարհը կործանվի, այդ միևնոյն է նրա համար, ոչ մի նշանակութիւն չունի նրա քարացած սրտում։ Եւ այսպէս Եւլախից մինչև Շուշի և Շուշուց մինչև Եւլախ պատահած հազարաւոր դառն պատահարները, որոնցից շատերը վերջացել են եղերական մահով, մատնված են մոռացութեան, լալիս է միայն որդեկորոյս մայրը, կամ կողում է միայն հանրակառքի տակ ջարդված անհատը, միւսները հանգիստ հրճւում են...

II

Ղարաբաղցիների և զանգեզուրցիների համար հանգիստ, ապահով, խաղաղ, ուրախալի ճանապարհ ստեղծելու համար՝ հանդէս է գալիս Միրզա Սարուխանեանը։ Սա բնիկ ղարաբաղցի է, Վարանդայի սերտ Փիրջամալ գիւղացի։ Նրա հետ ծանօթ չենք, երբեմ անգամ տեսած չենք, միայն լսած ենք, որ մի վերին աստիճանի հաստատուն, վճռական և խիզախ անձն է։ Պա-

[illegible]

...նական ընթացք է տալիս, մի քանի անգամ գնում է Պետերբուրգ, անձամբ ճանապարհի մասին տեղեկութիւններ տալու, գործը դրական շաւղի վրա դնելու։ Վերջապէս նա իր անձնական բան ու գործը թողած՝ գիշեր-ցերեկ միայն դրա ետևից է ընկնում, գործը պսակելու իր փառքով։ Պարոնը տեսնելով՝ որ իր մտադրութիւնը իրականանալու մօտ է, հրապարակի վրա է դնում Եւրոպայում ընդունված մի սովորութիւն—բաժնետոմսեր, ճանապարհի ամբողջ շահագործումը դնելու ղարաբաղցիների ու զանգեզուրցիների տրամադրութեան տակ։

Մ. Սարուխանեան անդրդուելի կանգնած է իր որոշման վրա, նորից գնացել է Պետերբուրգ, աշխատում է ճանապարհի շինութեան իրաւունքն ստանալ և գործ սկսել և ժամանակին ղարաբաղցիներին և զանգեզուրցիներին երկաթուղի շնորհել՝ հանգիստ ճանապարհորդելու և ապրանքներ տեղափոխելու համար։

Սրանից մի երեք տարի առաջ Շուշումն էր Կրասնեանսկի ազգանունով մի անձն, որ Շուշի-Եւլախ երկաթուղային ճանապարհը շինելու համար ժողովրդից պահանջում էր նախնական ծախսերի համար հարիւր-հազարներ։ Բայց Մ. Սարուխանեանը երբէք չէ դիմում ժողովրդին, իր պահանջները սկզբից չէ անում, կպել է գործին, անչափ ծախսեր և ճանապարհորդութիւններ է անում, սրա և նրա դուռն է ծեծում, խընդրում է, հարկադրում է գործին արագ ընթացք տալ և վճռել ճանապարհի շինութեան խնդիրը։ Այնուհետև ժողովուրդը իր խոստման համեմատ եթէ օգնի նրան, աւելի լաւ, մեծ ուրախութիւն. եթէ չօգնի, վնաս չունի, դրամատէրեր շատ կան, որոնք աշխում են իրանց դրամներով կառուցանել ճանապարհը, շահը իրանք վաստակելու։

Այժմ ձեզ եմ դառնում, ով ղարաբաղցիներ և զանգեզուրցիներ. աչքի առաջ ունեցէք Եւլախ-Շուշի խճուղու վրա պատահած դառն պատահարները, սպանութիւնները, կողոպտումները, պատիւների շօշափումը, կառքերի շրջումը, մարդկանց և երեխաների ջարդ ու փշուր լինելը, գետերի յորդանալը և վերջապէս աննկարագրելի նեղութիւնները և թև-թիկունք դարձէք Մ. Ս.-ին իրագործել իր մտադրութիւնը և շնորհել ազգաբնակութեանը Եւլախ-Շուշի երկաթուղին։ Պարոնը ոչ մի յետին միտք չունի, անդրդուելի կանգնած է գործի գլխին, գիշեր-ցերեկ միայն դրա համար է մտածում՝ իր հայրենիքին շնորհելու լոյս և կեանք։ Նա լրագիրներում պարզապէս յայտարարած է իր միտքը, ծրագիրները. գնեցէք բաժնետոմսերը, ցրեցէք ձեր շըրջաններում, դրամները դրէք բանկային տներում, և երբ գործը կը սկսվի, այն ժամանակ կը հանեն և կը գործադրեն։ Ձեզ համար այդ ճանապարհը կը լինի աշխատանքի մի անսպառ աղբիւր, ձեր դրամները անկորուստ կը մնան և ձեզ համար օգտաւէտ կը լինեն։ *

Շուշի

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Կօկանդի հայոց եկ.-ծխ. դպրոցի բացումը

Կօկանդ, 19 սեպտեմբերի

Երէկ, ամսիս 18-ին, կայացաւ դպրոցի բացման առիթով հանդէս երկսեռ ծխականների ներկայութեամբ։

Հանդէսը բացվեց դպրոցի օրհնութեան շարականով և կարճատև ժամասացութիւնից յետոյ ուսուցիչ Ադամեանի պատրաստած քառաձայն խումբը երգեց «Ով հայոց Աստուած» աղօթքը, որից յետոյ հոգաբարձութեան կողմից խօսեց հոգաբ. նախագահ Ներսէս քահ. Աբրահամեանը։

Տէր-հօր քարոզից յետոյ երգեցիկ խումբը երգեց «Իմ չինարի եարը», որից յետոյ խօսեց ուսուցչուհի տիկ. Զոլախեանը ընաբան վերցնելով «Ընտանիքը և հայկական դպրոցը»։

Ուսուցչուհու ճառից յետոյ խումբը (սօլօ) երգեց «Էլի քաղցրիկ օրեր», որից յետոյ խօսեց ուսուցիչ Ադամեանը. նկարագրելով 1903 թ. արհաւիրքները և 1905 թ. զանազան հոսանքները, որոնք մուտք գործեցին մեր դպրոցական գործերում և առաջ բերին ոչ ցանկալի հետևանքներ, յորդորեց հանդիսականներին ձեռք-ձեռքի տուած միացեալ ոյժով, առանց անձնական կրքերի և հաշիւների, աշխատել աջակցելու, որ դպրոցը պահպանվի ապահով վիճակի մէջ։

Հանդիսականները ուրախ և գոհ հեռացան դահլիճից։ Հանդէսը սկսվեց ժամը 11-ին և վերջացաւ ժամը 1-ին։ Շնորհակալութեան արժանի է հոգաբարձական կազմը, որի եռանդուն ջանքերի շնորհիւ, այսօր Կօկանդի հայ հասարակութիւնն ունի սեփական աղօթատուն և դպրոցական սեփական շինութիւն. մեր հասարակութեան պարտականութիւնն է ամեն կերպ աշխատել բ-սուրք վիճակի մէջ դնելու մեր այդ ձեռնարկած երկու կենսատու հիմնարկութիւնները։ Գ. Մանուչարեան

ԿԱԹ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՆԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

I

Կարս, 26 սեպտեմբերի

Երէկ Կարսի ս. Աստուածածին և ս. Նշան եկեղեցիներում պատուիրակների ընտրութիւններ կատարվեցին. առաջինում ընտրվեցին Սեդրակ Գրիգորեան և Յովհաննէս ... և Շմաւոն Գասպարեան։ Զոյգ ընտրվածներն էլ Օրմանեան սրբազանի ջերմ համակրողներ են։ Ժողովականները ցանկութիւն յայտնեցին գրաւոր խիստ բողոք ուղարկել Կ. Պօլսի հայոց ազգ. ժողովին՝ Օրմանեան սրբազանի հանդէպ ցոյց տրված անօրակելի անարդարութեան դէմ, բայց հայր նախագահները գտան, որ այդ ժողովներում չէ կարելի այդպիսի հարց բարձրացնել։ Մի ուսուցիչ միայն ներկայ էր երկու ժողովներում։ Զէ՞, ներելի է հայ ուսուցիչներին չը հետաքրքրվել ամենայն հայոց կաթողիկոսի ընտրութեան հարցով։

Ալէքսանդր Մանուկեանց

II

Խանքենդ, 22 սեպտեմբերի

Սեպտեմբերի 16-ին մեզ մօտ եկաւ շըրջանիս գործակալ հայր Այվազեանը և կաթողիկոսական պատգամաւորների ընտրութեան առիթով տեղիցս պատուիրակներ ընտրելու համար՝ ժողով հրաւիրեց հասարակութեան։ Ժողովը կայացաւ եկեղեցու սրահում։ Պատուիրակներ ընտրվեցին Վալոդիա-բէկ Ջուրաբեանցը և Հայկ Օսէփեանցը, որոնք գաւառից ընտրված պատուիրակների հետ միասին պէտք է գնան Շուշի՝ ամսիս 30-ին՝ և ընտրեն իրանց կողմից պատգամաւորներ, որոնք հոկտեմբերի 9-ին ընտրելու են մի պատգամաւոր՝ մասնակցելու կաթողիկոսական ընտրութեան։ Ժողովականների հարցին, թէ ով կարող է կաթողիկոս ընտրվել, հայր գործակալը պատասխանեց՝ կամ Օրմանեան, կամ Կարապետ եպիսկոպոս։ Ցաւ ի սիրտ պէտք է ասել, որ մեր ժողովուրդը ինչպէս բարձր հոգևորականների, նոյնպէս և այդ երկու՝ Օրմանեան և Կարապետ եպիսկոպոսի անցեալի և գործունէութեան հետ բնաւ ծանօթ չէ, որ կարողանայ գաղափար կազմել կաթողիկոսական արժանի ընտրելիի վերաբերմամբ։ Իսկ որ դրա պատճառը ինքը՝ հոգևորականութիւնն է, այդ պարզ է։

Ժողովը վերջացաւ և հայր գործակալը իր միսիոնով ճանապարհվեց շըրջակայ գիւղօրայքը՝ պատուիրակներ ընտրելու։ Հետաքրքրական է, թէ արդեօք հայր գործակալը գիւղօրայքում գոնէ խօսեց մի բան, որ ժողովուրդը իրան հասկանար։

Ա. Ասլանեան

III

Աստրախան, 14 սեպտեմբերի

Անհամբեր սպասում էինք սեպտեմբերի 11-ին։ Ահա և նա մեր առաջն է։ Թեմական դպրոցի ընդարձակ և փառահեղ դահլիճը լուսաւորված է շատ անփառունակ, աղօտ լուսով, և մենք շտապում ենք պատուիրակների առաջին խորհրդակցութեան նիստին ներկայ լինելու, որը հրաւիրված է Թեմակալ առաջնորդի կարգադրութեամբ։ Այո, ասում եմ, շտապում ենք, որովհետև այդպիսի նիստեր շատ եզակի են մեր թըմբած, կենսունակութիւնից զուրկ, ամուլ կեանքում, ուր ժողոված պիտի տեսնենք մի լայնածաւալ թեմի երիտասարդ, մտածող, հասարակութեան շահերին նուիրված ներկայացուցիչներին, որոնք պիտի կազմեն ամբողջ թեմի բարախող, առողջ սիրտը, թարմ զարկերակը, որոնք պիտի ներկայացնեն Աստրախանի թեմի հազարաւոր միօններով իրարից անջատված հայ գաղութների ամփոփ իղձերն ու ձգտումները, սրանց զբաղեցնող բազմահոգ խնդիրների ու այլող հարցերի բովանդակ կորիզը, թրթռուն ջիղը։ Եւ այն էլ գիտէք որպիսի խորհրդաւոր բոպէում—երբ պետծուփ փոթորիկներին խաղալիք դարձած մի փոքրիկ, անզօր ազգութիւն պատրաստութիւն... կրօնական ծայրագոյն վեհապետին, իր միակ բարձրագոյն ներկայացուցչին պետութեան և օրէնքի առաջ։ Ուրեմն որքան խոհեմութիւն, լըջութիւն, նախապատրաստութիւն, աքնող աշխատանք, եռանդի ու գործունէութեան պաշար է պահանջվում այդ գործը ձեռնարկողներից ու գործին կենդանի ու գիտակից մասնակցողներից։ Եւ ես ուշադիր փութկոտութեամբ շտապում էի ինձ համար անչափ հետաքրքրական այդ նիստը, գաւառական մտածողներ, այդ աշխատանքի փեթակը, թեմական մտաւոր ու գործող ոյժերի այդ անուշահոտ ծաղկանոցը։ Այդպիսի երազուն մտքերով ողջագուրված՝ առաջ եմ սլանում։

Դահլիճ մտնելը միայն իմացայ։ Մի ծանր հիասթափութիւն փչըեց բոլոր սպասելիքներս։ Ի՞նչ ժողովրդական ներկայացուցիչներ, ի՞նչ աշխատանքի փեթակ, ի՞նչ գործող ոյժերի անուշահոտ ծաղկաց. դրանք միայն երևակայութեանս մասպատրանքներն էին։ Դահլիճի սեամքում ինձ դիմաւորեց մի ծանր, հիւանդոտ լռութիւն։ Խօսք, շարժում, կենդանութիւն՝ ամենևին։ Միայն մի քանի կիսակենդան դէմքեր՝ սովորական ծոյլ ու դանդաղկոտ քայլուածքով պտտում էին մեծաշէն դահլիճի հըսկայ պատերի մենութեան տակ։ Բուռն հետաքրքրութեամբ հարցնում եմ առաջին պատահողին, թէ միթէ այդպէս շուտ նիստը վերջացաւ։ Ինձ պատասխանում են, թէ ոչ թէ վերջացաւ, այլ նոր է սկսվում։

— Դրսից եկածներ շատ կան,—շարունակում եմ բաւարարել հետաքրքրութեանս։

— Շատ քիչ։

— Ինչպէս, ապա Արմաւիրի պատուիրակներ՝ բանաստեղծ Ջալալ-բէկ Բալուղեան, բժ. Սեֆէրեան, Նովօրօսիյսկից՝ դրագէտ Մրն. Բերբերեան և այլն։

— Դրանք չը կան, գալ հրաժարվել են և իրանց ձայները հեռագիրներով յանձնել են իրանց աստրախանցի ծանօթներին։

Եւ յիրաւի՝ երբ նիստը սկսվեց, 27 ներկայ եղող պատուիրակներից միայն 7-ն էին գաւառից եկած, մնացեալ 20 հոգին աստրախանցիք էին և Աստրախանում մշտական օտարականներ, որոնք ներկայ էին 26 ձայնի իրաւունքով։ Իսկ ընդհանուր ձայների թիւը հասնում էր 35-ի։*)

Այդպէս ուրեմն այդ մի անտոր, արտակարգ նիստ չէր, ամբողջ թեմի իմացական ոյժերի գիտակցական համախմբումը չէր, որը խորհրդաւոր բոպէի առաջ, հասարակական խաւերի զանազան դասակարգային շերտաւորումների դիմաց իր լուրջ, ուշադիր որոշումներն էր անում, իր մտածված, խելացի ու չըջահայեաց վճիռներն էր արձակում, այլ այդ՝ Աստրախանի սովորական ծխական ժողովներից մէկն էր՝ անհետաքրքրական, անբովանդակ, չափազանց ձանձրալի։ Այդպէս էլ պէտք է լինէր, երբ գաւառացու մտքով, գաւառացու ձայներով մեր առաջ նստած էին աստրախանցի անձնաւորութիւններ, որոնց բացարձակ մեծամասնութիւնը ծանօթ չէր խնդրի լըջութեանը, անտեղեակ էր գաւառի ձգտումներին ու պահանջներին, անգիտակից՝ իրանց կատարելիք դերին, և ցաւալին ու պախարակելին այն էր, որ ոչ մի պատուիրակ մի ճնչին նեղութիւն յանձն չէր առել փոքր ի շատէ պատրաստվելու, պաշար ու տեղեկութիւններ ժողովելու կաթողիկոսական թեկնածուների մասին։ Եւ երբ նիստի նախագահ Ռ. Աստուածատրեանը առաջարկեց պատուիրակներին որոշված կաթողիկոսական թեկնածուների քննութեամբ զբաղվել (թեկնածուների ցանկը կազմված էր հետևեալ անձերից— Օրմանեան, Դուրեան, Կարապետ, Մեսրոպ, Սուքիասեան, Մուրադբէկեան), մի դառապարտելի լռութիւն տիրեց։ Նախագահը մի քանի անգամ կրկնում էր, իւրաքանչիւրի անունը տալիս, թէ ով է կամենում խօսել այս թեկնածուի մասին։ Եւ ոչ ոք վեր չը կացաւ բաց ճակատով, [illegible] ճառով կամ պաշտպանելու և կամ անցնելու՝ առաջարկված թեկնածուին։ Մեծամասնութիւնը իրար նայելով բերան կապուկ էր նստում, ճնչին փորձառութիւնն էլ չը լավելու չափ ցածր, անվստահ, լավի կամ լրագրական տեղեկութիւններ էր կցկտուր կըմկմում ու հաղորդում։

*) Աստրախանի թեմի ընտրական շրջանների թիւը 35 է, 59 ձայնի իրաւունքով. սրանցից ներկայ էին 27 պատուիրակ 35 ձայնի իրաւունքով։ Պատուիրակներից մի քանիսի բացակայութեան և ձայները ուրիշներին չը յանձնած լինելու պատճառով, 24 ձայնի իրաւունքը աննպատակ անցաւ։ Գ. Ք. Մ.

Աստրախանի պատուիրակ Ն. Ալագեանը ծոցից հանեց «Астрах. Вѣстникъ»-ի 1906 թ. հնացած համարներից մէկը և առաջարկեց կարդալ թեկնածու Կարապետ եպիսկոպոսի մասին գրված մի թղթակցութիւն և շահագրգիռ մէջբերումներով գրված յօդուածը, որը նախագահի կողմից չընդունվեց։ Ստաւրոպոլի ձայնով աստրախանցի պատուիրակ Ս. Բախշեանը աւելի առաջ անցաւ. նա իր խօսքի յայտնելու համար՝ հետևեալ առաջարկն արեց.

— Եթէ խօսողներ չը կան, կը նշանակէ ծանօթ չեն թեկնածուներին. արդեօք չէր կարելի այստեղ ներկայ եղող կողմնակի անձնաւորութիւններին խնդրել, որ մեզ ծանօթացնեն թեկնածուների հետ։

Դրանով նա մի յայտարարի էր բերում ամբողջ թեմի պատուիրակային նիստի անզօրութիւնը և աշխատելու անընդունակութիւնը։ Պատասխան նախագահը նիստի պատասխանատուութիւնը մի բոպէ ցըրելու համար պատասխանեց.

— Ես անյարմար եմ գտնում թոյլ տալ կողմնակի անձերին խօսելու. այդ նշանակում է՝ մենք ոչինչ չենք արել ծանօթանալու առաջարկվելիք թեկնածուների հետ։

Եւ երբ խօսքի խայթից նեղված Ս. Բախշեանը պնդեց, ասելով «լաւ է երկու չարիքից մէկը ընտրել», նախագահը ասաց.

— Իմ նախագահական իրաւունքով հանում եմ այդ հարցը։

Նախագահի այդ խօսքերին հետևեցին Պետրօվսկի ձայնով աստրախանաբնակ պատուիրակ Ց. Փարեմուզեանի հետևեալ խօսքերը.

— Պէտք է այդ հարցը հանել հերթից. եթէ պատուիրակներս թոյլ տանք կողմնակիներին խօսելու, այն ժամանակ համաձայնվում ենք բոլորս, որ ոչինչ չը գիտենք. բայց որովհետև այդպէս վարվել չէ կարելի, ուստի պէտք է հանել այդ հարցը։

Բաց քուէարկութեամբ որոշվեց կողմնակի անձերին խօսելու թոյլտուութիւն չը տալ։

Եւ այնուհետև շարունակեցին նոյն ձևով ու տակտով քննարկել թեկնածուներին։

— Կարապետ եպիսկոպոսի մասին վերջին լուրած դէպքերի (Իզմիրլեանի մահվան պատճառ դառնալը) համեմատ նրա թեկնածութիւնը գնել չենք կարող։ (Կարապետի մասին այսքան խօսվեց)։

Գէորգ Ք. Մկրտումեան

(Վերջը միւս անգամ)

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

*Բաղդասարեանի գերումը**)

Երևանի նահանգական դատարանը մեղաւոր գտաւ աւազակապետներ Ջանփոլադեանին և Աւետիս Մովսիսեանին վաճառական Բաղդասարեանին գերելու և նրա որդի Արամից 20,000 րուբլի փրկանք կորզելու մէջ, և դատապարտեց երկուսին էլ տաժանակիր աշխատանքների 6 տարով իրաւունքներից, զրկելով միաժամանակ բոլոր իրաւունքներից։

Գործը վճռաբեկ բողոքագրով անցաւ Թիֆլիսի դատաստանական պալատը, ուր մեղադրեալներին պաշտպանում էին երդ. հաւ. Դոլուխանեան, Ռուսկովսկի, [illegible] և մասնաւոր հաւատարմատար Բոգդանօվը։

Դատաստանական պալատը երկար խորհրդակցութիւնից յետոյ հաստատեց Երևանի նահանգական դատարանի դատավճիռը՝ թողնելով վճռաբեկ բողոքագիրը անհետևանք։

*) Տես «Մշակ» № 212.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ*)

—o—

ԷՋՄԻԱԾԻՆ ԵՒ ՍԻՍ

Ե.

Տէր-Սահակ կաթողիկոսի ընտրութենէն ի վեր վեց տարի անցած էին։ Վեց տարի էր, որ յարաբերական և իրաւասութեանց խնդիրները մինչ այն եղածէն խաւար տարբեր գոյնի մը թափուած էին։

Եթէ առաջները կիլիկեան կաթողիկոսներն էին ազգային համերաշխութեան գաղափարին ընդդիմացողները և ազգային իշխանութեան ոյժն ու հեղինակութիւնը կտրողները, այժմ ընդհակառակն, ինչպէս տեսանք, պատրիարքն էր—օրուան պատրիարք Օրմանեան սրբազանը—Սսի ներկայ հայրապետին հաշտարար և համերաշխութեան ձգտող քաղաքականութեան կոյր և աններող հակառակորդը։

Բանակցութիւնքը երկար տևեցին, բայց արդիւնքը նոյնը մնաց։ Այսինքն ոչինչ։ Փառասիրական և անձնական շարժառիթներ պատճառ տուին, որ գործին ծգձգումը շարունակուի, բայց երբէք լուրջ և անկեղծ ջանք մը չեղաւ խնդրոյն արմատական և վերջնական լուծման մօտենալու։

Եւ ահա, մօտ վեց տարի վերջ, բանագնացութիւնքը նոյն տեղը մնացած էին, երբ ծագեցաւ երիտասարդ-թիւրք յեղափոխութիւնը և սուլթան Համիդ ստիպուեցաւ տեղի տալ երկրին սահմանադրական պահանջին։

Հսկայ յեղաշրջութեանց այդ գեղեցիկ, թէև կոյր արշալոյսին, մեր ազգային սովորական և միօրինակ կեանքին պոռթկումն ալ Օրմանեանի գլուխին պայթեցաւ ամենէն առաջ, և մեծ ջարդերէն ի վեր ազգին այդ ինքնագլուխ ղեկավարը ստիպուեցաւ տեղի տալ ու իր աթոռը—որ միմիայն քանի մը ամիս վերջ ընտրուելիք ընդհանրական կաթողիկոսին հետ փոխանակել պիտի ուզէր—Թողուլ Դուրեան սրբազանին։

Օրմանեանի ահարկու և անժողովրդական շուքը Կում-Կափուի մեր պատրիարքարանէն կտրուելուն պէս իրեն յաջորդելու եկաւ—թէև կարճ ատենուայ մը համար—իր աքսորական նախորդն՝ Իզմիրլեան, որուն սակայն ազգին կամքը չուշացաւ կոչել Հայրիկէն ետք թափուր և այլի մնացած Էջմիածնի ոչ նուազ տարաբաղդ աթոռը։ Ու սրբ. Օրմանեան, իր չսպասած մէկ ատեն, ինքզինքը զրկուած գտաւ միանգամայն երկու գահերէ, որոնց միայն վրայ գլխք այնքան հաստատուն կը կարծէր, որքան և միւսին՝ ապահով։

Գինովութեան և արբշիռութեան խենթ ու խելառ այդ օրերուն պահ մը բարձի թողի եղան յարգի խնդիրները։ Ամենքն ալ միաբան էին գէթ ժամանակի մը համար՝ որքան ան, ուրախ, կարճատև ու խաբկան բայ`ր և կիլիկեան ահարկու դէպքերուն դէմ յանդիման ջարդուփշուր՝ օսմանեան անակնկալ ազատագրութիւնը վայելելու ջութեաններու ախորժակով մը, որուն եթէ իրենց քաղաքական տհասութեամբը լիովին արժանի ալ չըլլային, սակայն իրաւունքն ունէին՝ չափազանց զրկուած գոլով արգարև։

Ու անդին նորէն վեհ. Խապայեան կաթողիկոսն է, որ առիթը ձեռքէ փախցնել չուզեր, և նորընտիր ընդհանրական հայրապետ Իզմիրլեան Պօլսէն դեռ չմեկնած՝ խնդրոյն մանրամասնութեանց իրազեկ ընել կուզէ, յուսացած համերաշխութիւնը դիւրացնելու, և եթէ հնար ըլլայ՝ փութացնելու համար։

Իզմիրլեան Սսի և Աղթամարի կաթողիկոսութեանց գոյութեանը բարեկամ մը չէր։ Ներսէս պատրիարքին օրով այդ կաթողիկոսութեանց կնճիռները լուծելու կազմուած յանձնաժողովին անդամներէն, ան իր կարգ մը յօդուածներով—որոնք ապա գիրքի մը մէջ ամփոփուեցան—գրեթէ այն միտքին և եզրակացութեան եկած էր թէ՝ հարկ է, յօգուտ ազգային և եկեղեցական միութեան, ջնջել այդ երկու աթոռները, որպէս աւելորդ, անօգուտ և վնասակար։

Այսպէս խորհիլը եպիսկոպոս Իզմիրլեանին իրաւունքն էր, բայց մենք պատրիարք Իզմիրլեանին ուրիշ մէկ վարմունքը տեսանք ապա, երբ կը թուի թէ զօրաւոր ու համոզիչ պարագաներ իր նախկին ըմբռնումներուն մէջ՝ եթէ ոչ ամբողջական՝ գէթ կարևոր սրբագրութիւններ ներմուծած էին։

Քէյֆսիզեան կաթողիկոսին յաջորդութիւնը ճշմարիտ գայթակղութիւն մը եղաւ ազգին համար սուլթան Աբդիւլ-Համիդին խաղերուն պատճառաւ և անոր ընտրութիւնը չարտօնուեցաւ, մինչև որ Երկաթեայ Պատրիարքը իր խիստ—յարենք նաև՝ արդար—կորովը գործադրել տուաւ գայն յանձին Գրիգորիս եպ. Ալէաթճեանի (Թըռչնիկ), մինչ անդին Համիդը նչուսահատած իր մեքենայութիւններէն՝ Ցովհ. Գազանճեանին սուտ-կաթողիկոսութիւնը ձգնեց, ազգադաւ աջակցութեամբը Մամիկոնեան և Ֆանուզի Նիկողոս եպիսկոպոսներուն ու Կիրակոս վարդապետին։

Իզմիրլեանի պահանջման վրայ Գազանճեանի կաթողիկոսութիւնը ջուրն ինկաւ, բայց Թոփնիկն ալ Սսի բերդավանքը և Լեւոններու մայր-եկեղեցին չտեսած՝ սրտին ցաւէն մեռաւ, և գործը քաշքշուեցաւ մինչև Օրմանեանի պատրիարքութեան միջոցին Եղէգեանի ընտրութիւնը և անոր հրաժարումէն ետք՝ ներկայ Սահակ Խապայեանի կաթողիկոսութիւնը։

Այս ամենը—որոնց գլխաւոր դերակատարներէն մէկն ալ՝ այդ երկու կաթողիկոսութեանց երբեմնի ջերմ հակառակորդ Իզմիրլեանն էր—իրաւունք կուտային ակնկալել որ ան՝ անկէ ի վեր տեսուր դէպքերէն աւելի փորձառու՝ ազգին և եկեղեցիին օգուտին տեսակէտով Կիլիկիոյ աթոռին անհրաժեշտութեան աւելի հասու պիտի ուզէր՝ օգտուած իր ընդհանրական հայրապետութեան գահուն կոչուելէն՝ դիւրացնել լուծումը արուեստական այն կնճիռներուն, որոնք թէև Քէյֆսիզեանի մահուանէն ի վեր շեղած՝ Օրմանեանի չկամութենէն, վերստին շեշտուած կը մնային։

Եւ որովհետև խնդիրը մէկէ աւելի տեսակէտներով կարևոր է, այս յօդուածոց շարքը չփակած, մէջ կը բերենք և այն շահագրգռական նամակը, որ Կիլիկիոյ կաթողիկոսը ուղղած էր Պոլիս՝ անկէ դեռ չմեկնած ամենայն հայոց նորընտիր կաթողիկոս Իզմիրլեանին, 1 մարտ 1909 և համար 2435/97 պաշտօնագիրովը՝ Սսէն։

«Նորին Սուրբ Օծութիւն

«Տ. տ. Մատթէոս Բ. Ազգընտիր Կաթողիկոս

«Կ. Պոլիս

«Թէպէտ հրաժարեալ, ազգային ծառայութիւն մը ըրած ըլլալու նպատակաւ պարտաւորեցանք ներկայս գրել և Կիլիկիոյ Աթոռոյն նկատմամբ ոմանց յատենի Երեսփ. Ժողովոյ հարցմանց և հարցապնդման առիթը բառնալ և ուրիշ կենսական խնդիրներով զբաղելու միջոցը ընձեռել։

«Հանգ. Երջանկայիշատակ Հայրապետի օրով ուրքան փափագեցանք յարաբերական խնդրոյն վերջնական կարգադրութեան և այս առթիւ ազգին մէջ տարածուած գայթակղական գաղափարներուն վերջ մը տալ, այնքան դժուարութեանց և անհարկի առարկութեանց բաղխեցանք պատրիարքարանի կողմէն։ Ի գիւրութիւն մեր խաղաղասիրական նպատակի իրականացման առանց ուէ միջնորդութեան և առաջարկութեան Համազգային Աթոռոյ Հայրապետին անուան յիշատակութիւնն ըրինք մեր պատարագներուն մէջ՝ հակառակ աննախընթաց ուէ սովորութեան և իրողութեան՝ և այդպիսով փափագեցանք Կիլիկիոյ և Մայր-Աթոռոյ յարաբերութեան կնճիռը կազմող պատճառներէն մին և գլխաւորը մէջտեղէն վերցնել և վերուցինք։ Կը մնար պատրիարքարանի հետ եղած յարաբերութեան խնդիրը, որուն լուծման համար մեր անփոփոխ և բանաւոր սկզբունքն էր ի կրօնականս ազատ և անկախ, և ի յարաբերականս պատրիարքարանի միջնորդական և ներկայացուցչական դերը ճանչել, բայց և այնպէս մեր նպատակին չհասանք։ Առ այս հնար եղած զիջումները մեր կողմէն չպակսեցան, բայց պատրիարքարանը միշտ պնդեց մեր նախորդի օրով պատրաստուած յարաբերական ծրագրին վրայ, որով Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը թէ կրօնական և թէ յարաբերական խնդրոց մէջ պարզ վիճակաւորի մը, կամ վանահօր մը պարտուց և իրաւանց մէջ փակել կուզէր։

«Այս մասին երկուստեք երկար թղթակցութիւններ, առաջարկներ և հակառաջարկներ եղան. և վերջոյ պատրիարքարանը առանց մեր մասնակցութեան մասնա-

*) Տես «Մշակ» № 212.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԷՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ

[illegible]

Ես դեռ մի կողմ եմ թողնում այն, որ Կարապետ եպիսկոպոսի համախոհները նրան «լեզուագէտ»*) են անուանում, չը նայած որ նա բացի իր մայրենի լեզուից՝ միայն գերմաներէն լեզուով ազատ արտայայտուել գիտէ։ Չեմ ուզում խօսել նաև այն մասին, որ նրան «հռետոր»*) անունն են տալիս, երբ նա առանց կարկամելու խօսել չը գիտէ, բայց անուանել նրան «վարչական ընդունակութիւններով օժտուած անձնաւորութիւն»*) այնպիսի մի գրպարտութիւն է, որի դէմ Կարապետ եպիսկոպոսը ինքն անգամ կը բողոքէ։

Տարակոյս չը կայ, որ ներկայումս կաթողիկոսից պահանջվող կարեւոր յատկութիւններից կարեւորագոյնը վարչական ընդունակութիւնն է։ Ճիշդ է, այդ յատկութիւնը միակը չէ կաթողիկոսական արժանիքներից, այլապէս մենք կարող չէինք ունենալ վարանելու թեկնածուի վերաբերմամբ, երբ Էջմիածնի հոգեւորականութեան մէջ Սուքիաս արքեպիսկոպոսի պէս երկաթէ կամքով օժտուած մի անձնաւորութիւն գոյութիւն ունի, ինչպէս նաև կարող չէինք ունենալ այս ու այն կողմը ընկնելու, եթէ թեկնածուի կրթական ցենզը միայն աչքի առաջ ունենայինք, երբ բաւականաչափ դիպլոմաւոր հոգեւորականներ գոյութիւն ունեն մեր մէջ. դրանցից մէկն ու մէկին՝ թէկուզ հէնց լիցենցիատ Կարապետ եպիսկոպոսին, կամ եթէ կուզէք՝ Մեսրոպ եպիսկոպոսին, գահ կը բարձրացնէինք մենք։ Բայց ոչ էլ կրօնական համոզմունքն է այսօր, որ գլխաւոր արժանիքը պիտի կազմի ընտրվելիք կաթողիկոսի. այդ դէպքում անպայման Գարեգին վարդապետ Յովսէփեանը կարող էր համարվել ամենքի թեկնածուն։ Ոչ, այս կամ այն յատկութիւնը առանձին վերցրած բաւական չէ մէկին կաթողիկոսական գահին արժանի համարելու, այլ ամենքի ցանկութիւնը կը լինէր, որ ապագայ հայրապետը օժտուած լինէր վերոյիշեալ բոլոր բարեմասնութիւններով. սակայն ի նկատի ունենալով, որ այդպիսի մի հոգեւորական մեր մէջ գոյութիւն չունի և նոյնիսկ աշխարհականների մէջ էլ զուր փնտրվեց, մնում է մեզ բաւականանալ մեր առաջադրած արժանիքների գոնէ մի մասով՝ ձեռքից բաց չը թողնելով դրանցից ամենագլխաւորը, այն է՝ վարչական ընդունակութիւնը։

Այս տեսակէտը ելակէտ ունենալով՝ համարձակ կարելի է ասել, որ Կարապետ եպիսկոպոսը անյարմար թեկնածու է, քանի որ նա լիովին զուրկ է վարչական ընդունակութիւնից և կամքի հաստատակամութիւնից։

Կարապետ եպիսկոպոսը դեռ խաղաղութեան օրերում, տարիներ շարունակ որոշ ուղղութեամբ և ծրագրով Կոստանեանի ձեռքով կարգաւորված ճեմարանի ղեկը պատրաստի կերպով ընդունելուց յետոյ՝ ապիկար գտնվեց տեսչի պաշտօն վարելու այդ հաստատութեան մէջ։

Նրա կառավարութեան օրով ճեմարանի վարչութեան վարկը այն աստիճան ընկաւ, որ աշակերտները սկսեցին նոյն իսկ վարչական գործերի մէջ ձեռնամուխ լինել։

Կամազուրկ տեսուչը ստիպված էր յաճախ այս կամ այն ուսուցչի ցանկութեան ենթարկվելու և իր վարչական գործունէութեան ընթացքում երբեմն նոյն իսկ աշակերտներից ազդվելու։

Ամենափոքրիկ աշակերտական անբաւականութիւնները յուզում էին նրան, և նա՝ յուսահատված ու լքված՝ գլուխը կորցնում էր։

Կուրիօզի համար այստեղ յիշեմ, որ Կարապետ եպիսկոպոսի տեսչութեան օրով ճեմարանի մի ազդեցիկ վերակացու (ներկայումս քահանայ) աշակերտներից տեսուչ անունն էր կրում, ցոյց տալու համար որ այդ վերակացուն աւելի յարմար էր տեսուչ լինելու, քան Կարապետ վարդապետը. և իրօք՝ այդ վերակացուն աւելի պատկառանք էր ազդում, քան ինքը տեսուչը։ Քանի-քանի անգամ նոյն այս վերակացուն բեկանել է աշակերտների ներկայութեամբ տեսչի վճիռը։

Տեսուչը այդ մասին իմացել է և լռել։

Բայց գուցէ Կարապետ եպ.-ի համախոհները կառարկեն, որ նրա՝ ճեմարանի պաշտօնավարութիւնը սրանից մի քանի տարիներ առաջ էր, իսկ այնուհետև նա կեանքի մէջ է մտել և փորձառութիւն է ձեռք բերել։ Նախ պէտք է նկատել, որ նա վարչական գործերի մէջ այն աստիճան թոյլ է, որ դժուար թէ մի քանի տարիների փորձառութիւնը նրան շատ օգնած լինի. բացի այդ, ճեմարանից դուրս նրա վարած պաշտօններից գլխաւորապէս Ատրպատականի առաջնորդութիւնը կարելի է ի նկատի առնել, որպէս վարչական ծանր մի պաշտօն։ Բայց չը պէտք է մոռանալ, որ Ատրպատականի թեմի կառավարութիւնը ներկայումս այն չէ ներկայացնում, ինչ որ օրինակ սրանից 10 տարի առաջ։ Մինչդեռ այն ժամանակ ամբողջ թեմի գործերը ծանրանում էին տեղական պայմաններին անտեղեակ թեմակալի վրա, ներկայումս գոյութիւն ունի թեմական մի խորհուրդ, որի աջակցութեանն է դիմում վիճակաւորը ամեն մի խնդրի ժամանակ։ Որքան էլ թերութիւններ ունենայ այդ մարմինը, բայց և այնպէս կազմված լինելով մեծ մասամբ տեղական պայմաններին ծանօթ անձնաւորութիւններից՝ խիստ մեծ զօրավիգ է վիճակաւոր առաջնորդին։

Չը նայած այս բոլորին՝ փաստ է, որ Կարապետ եպ.-ի Ատրպատականի պաշտօնավարութիւնը իդէալական չէ կարելի համարել և ցանկալու շատ բան ունի դեռ. իսկ եթէ ատրպատականցիք մեծ մասամբ գոհ են իրանց առաջնորդից, դրա պատճառն էլ շատ պարզ է։

Վերջին տարիներում Ատրպատականի թեմը բառիս բուն նշանակութեամբ խաղալիք էր դարձել բազդախնդիր աբեղաների և տգէտ գիւղացի քահանաների ձեռքին։ Ատրպատականի ժողովուրդը Կարապետ եպ.-ի պէս մի ինտելլիգենտ անձնաւորութեան հասկանալի է, որ գրկաբաց պիտի ընդունէր։

Այսպէս թէ այնպէս տարակոյս չը կայ, որ Կարապետ եպ.-ը հայ հոգեւորականութեան լաւագոյն դասին է պատկանում և ունի իր դրական կողմերը, բայց նրան հայրապետական գահ բարձրացնել՝ կը նշանակէ զարկ տալ Էջմիածնում տիրող անիշխանութեան և խառնիճաղանճութեան։ Նա գլխովին անկարող կը լինի տէր դառնալ այդ անսանձ և սանձարձակ բորբոքված կրքերը. այդ բոլորի համար, կրկնում ենք, հարկաւոր է վարչական ընդունակութիւն, զօրեղ կամք եւ ականածութիւն ներշնչելու ոյժ։

Այս յատկութիւններից դժբախտաբար Կարապետ եպիսկոպոս Տէր-Մկրտչեանը խիստ զուրկ է։

Շ.

*) Տես «Մշակ» № 172.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Թագաւոր Կայսրը, համաձայն ներքին գործերի մինիստրի ամենահպատակ զեկուցագրի, այս սեպտեմբերի 17-ին ամենաողորմածաբար հաճեց նշանակել վրաց-Իմերեթիայի թեմի կոնսիստորիայի նախագահ Եփրեմ եպիսկոպոս Սուքիասեանին նոյն թեմի ժամանակաւոր կառավարիչ, իսկ Ղարաբաղի կոնսիստորիայի անդամ Զաւէն վարդապետին՝ Ղարաբաղի թեմի ժամանակաւոր կառավարիչ։

— Վրաստանի և Իմերեթիայի թեմի առաջնորդի ժամանակաւոր պաշտօնակատար Եփրեմ եպիսկ. Սուքիասեանը մի քանի ժամանակից ի վեր տկար է, որ առաջ է եկել մրսելուց։

— Պրոֆ. Մառը Սվանէթիայում իր աշխատանքներն աւարտելուց յետոյ եկել է Քութայիս։ Այս օրերս պրոֆեսորը կը լինի Թիֆլիսում, ուրտեղից կը մեկնէ Պետերբուրգ։

— Վաղվանից իշխանութեան կարգադրութեամբ կովկասեան գլխաւորական շրջանի բոլոր զօրականները կրելու են ձմերային զգեստ։

— Այս հոկտեմբերին Կրուժոկի շինութեան մէջ բացվելու է թռչնապահութեան ցուցահանդէս։

— Էջմիածնի սինօդը հաստատել է ինժեներ Ա. Կալգինին Էջմիածնի վանքի վերաշինութեան նախագիծը վերջնական կազմող։

— Թէօդոսիայից «Р. С.»-ին հեռագրում են, որ տեղական խոսակայ և ֆրանսիական զաղութները դիմեցին Պիոս պապին՝ խնդրելով վերջ դնել հայ-կաթօլիկների և լեհերի մինչև սահմանված խռովութիւններին և վերադարձնել Թէօդոսաիան հայերին իրանց եկեղեցին։

— Սենատը բեկել է «Սաքարտվելոս Մոամբէ» թերթի խմբագիր Ս. Կիպիանիի գործը, որին Թիֆլիսի դատաստ. պալատը դատապարտել էր վեցամսեայ բանտարկութեան՝ քրէական պատժ. 129-րդ յօդուածով։

— «Յ.»-ում տպված է. «Մեզ խնդրում են Զուբալովեան ժողովրդական Տան վարչութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել այն հանգամանքի վրա, որ հայկական ներկայացումների ժամանակ հաւաքվում են շատ անտամակ մարդիկ, մինչդեռ դահլիճը նեղ է և շատ-շատերը ստիպված կանգնած են մնում մուտքերի մէջ, խանգարելով վճարովի հասարակութեանը նայել ներկայացմանը։ Այդ տեսակ անկարգութիւնը առանձնապէս նկատվում էր սեպտեմբերի 26-ին»։

— Թիֆլիսի հացթուխները վերստին մի պատճառաբանեալ խնդրագիր ներկայացրին քաղաքային տնտեսական մասնաժողովին, խնդրելով անպայման աւելացնել հացի գները։

— Պաշտօնական տեղեկութիւնների համաձայն, 1909 թւին Կախեթիայի այգետէրերը ֆիլօքսէրա հիւանդութիւնից վնաս են տեսել մի միլիօնից աւելի ռուբլի։

— Այսօր, երեկոյեան ժամը $7^1/_2$-ին, մեջչանների ընկերութեան շինութեան մէջ տեղի կունենայ լիազօրների ժողովը հերթական խնդիրների համար։

— Հոկտեմբերի 10-ին կովկասեան կայսերական Գիւղատնտեսական Ընկերութեան մէջ կը բացվի պտղաբուծութեան ցուցահանդէս։

— «Гол. Кавказа» լրագրի խմբագիր Վասիլևվին Թիֆլիսի նահանգապետը երեք գրքոյկ է տուել հանգանակութիւն անելու Ստոլիպինի արձանի համար։

— Կիրակի, հոկտեմբերի 3-ին, Զուբալովեան ժողովրդական Տանը, նախաձեռնութեամբ ժողովրդական համալսարանի ընկերութեան վարչութեան, Ի. Պալմովը կը կարդայ դասախօսութիւն անցեալ դարի երկրորդ կիսաշրջանի ռուսական գրականութեան պատմութեան մասին։ Սկիզբն է առաւօտեան ժամը $10^1/_2$-ին։ Դասախօսութիւնից յետոյ կը լինի ձրի համերգային բաժին։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Արքունական թատրոնում

Սեպտեմբերի 28-ին օպերային խումբը ներկայացրեց՝ երրորդ անգամ այս սէզօնին՝ «Ֆաուստ» օպերան։

Մարգարիտայի դերը, որ պիտի կատարէր տ. Շուլգինա, վերջինիս հիւանդութեան պատճառով կատարում էր Ռոստովսկայա, որի խաղի մասին արդէն գրված է «Մշակում»։

Ֆաուստի դերակատար Կարատովը երգում էր շատ պղպղած ձայնով, իսկ խաղի կողմից անվստահ էր. մանաւանդ՝ շարունակ դիրիժօրի վրա իր հայեացքն յառած ունենալը կորցնում էր ընդհանուր տպաւորութիւնը։

Բաւական աչքի էր և տեղ-տեղ նոյնիսկ խիստ տպաւորիչ Մեֆիստոֆէլի դերակատար Սերգէևը, որն իր աւորժալար ձայնով և Մեֆիստոֆէլին համապատասխան միմիկայով կարողացաւ բուռն ծափահարութիւններ վաստակել։

Կնեազևինը, որ կատարում էր Մարգարիտայի եղբօր՝ Վալենտինի դերը, ունի զուրեկան ձայն, երգում է զգացված և խաղում է շատ մտածված ու բնական։

Սարիժէնովա (Զիբել) և Լուէվա (Մարտա Շվերլէյն) պատւով տարան իրանց դերերը և նպաստեցին անսամբլի աջողութեան։

Դիրիժոր Մարգուլեան ոչինչ չէր խնայում «Ֆաուստ» օպերայի ընդհանուր տպաւորութիւնը աջող դարձնելու համար, որ և աջողվեց նրան։

«Վալպուրգիեվեան գիշերի» մէջ բալէտմէյստէր Ռոմանովսկի և պարուհի Լազաբէվա իրանց զանազանակերպ պարերով վաստակեցին ծափահարութիւններ։

Թատրոնում համեմատաբար քիչ հասարակութիւն կար։

X.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Գանձակ, 13 սեպտեմբերի

«Մշակի» № 178-ում «Աղէտեալ շրջան» վերնագրով յօդուածում ասված է. Արանզամին (Վարազաբոյն), Փիրջամալ, Հացի, Աղբուլաղ (Միրիշալու), Միրիքենդ (Միրուշէն), Թակիր (Աւզուր), Ենգիկենդ (Նորշէն), Նախիջևանիկ, Ղնաթուկ, Դահրազ և այլ գիւղերում երեխաների մէջ տարածված է մի տեսակ հիւանդութիւն, որ արտայայտվում է նրանով, որ առաջ է գալիս մանուկների ձախ կողքին ուռոյց, որը շատ արագ զարգանում է, կարծրանում է, մահացնում հիւանդին մի չորս-հինգ օրվայ ընթացքում։ Հիւանդանում են բացառապէս մանուկներ երկու-երեք տարեկան հասակից մինչև 10—12 տարեկանը և շատ հազուագիւտ դէպքերում մինչև 15 տարեկան. կան գիւղեր, որոնք տուել են աւելի քան 30 հոգի զոհ, ինչպէս օրինակ Արանզամին գիւղը։ Մի քանի ընտանիքներից հիւանդութիւնը խլել է 4—5 մանուկներ։ Աղէտը սարսափեցրել է գիւղական ժողովրդին. հիւանդութիւնը աւերումներ է կատարում ապրիլ ամսից սկսած, իսկ մինչև այժմ ձեռք չեն առնված լուրջ միջոցներ՝ մաքառելու հիւանդութեան դէմ զօրաւոր կերպով։

Նահանգական բժշկի օգնական դոկտոր Մելիք-Մուրադեանը, որը ուղարկված էր պ. նահանգապետի կարգադրութեամբ համաճարակի յատկութիւնները որոշելու և միջոցներ ձեռք առնելու համար, հետևեալ տեղեկութիւններն է զեկուցանում։

«Շրջելով վերոյիշեալ գիւղերը, Փիրջամալ և Ենգիկենդ գիւղական հասարակութեան աւագների հետ և Շուշու պրիստաւի օգնական Զալալեանի հետ, որը ուղարկված էր գաւառապետի կարգադրութեամբ ինձ նպաստելու համար, ես ամեն մի գիւղում հրաւիրում էի պատուաւոր գիւղացիներին, քահանաներին, աւագների օգնականներին և կարդում էի նրանց առաջ «Մշակի» մէջ տպագրված առաջնորդող յօդուածը և այսպիսով եկայ այն եզրակացութեան, որ այժմ վերոյիշեալ գիւղերից ոչ մէկում վարակիչ հիւանդութիւն գոյութիւն չունի։ Եկեղեցական գրքերից (մետրիկաներից) մեռածների մասին երևաց հետևեալը. Նախիջևանիկում ապրիլին 1911 թ. վախճանվել են երկու մանուկ կարմրուկից 4—8 տարեկան հասակում, իսկ մայիսին մի մանուկ 5 տարեկան։ Արանզամին գիւղում ապրիլ ամսին վախճանվել են 4 մանուկ 2—4 տարեկան, ոչ վարակիչ հիւանդութիւնից, իսկ յունիսի 10-ին վախճանվեց, երեկամունքների բորբոքումից, երեք տարեկան հասակով մի աղջիկ, որին ծնողները—քուրդերը—բերել էին Բաղուից։

«Հացի գիւղում, մայիսի 29-ին վախճանվել է թուլութիւնից Յովհաննէս Աւետանդիլեանի նորածին երեխան և օգոստոսի 20-ին՝ 15 տարեկան հասակում վախճանվել է թոքախտից Ներսէս Յովհաննիսեանը։ Ենգիկենդ գիւղում յունիսի 29-ին վախճանվել է մի տարեկան Թամարա Աւրեանը թոքախտից, յուլիսի 23-ին Յովսէփ Դանիէլեանը, ութ ամսական հասակում, թոքերի բորբոքումից և օգոստոսի 25-ին Թամարա Վարդանեանը վեց ամսական հասակում մանկական ամառվայ փորլուծութիւնից։ Իսկ Դահրազ, Աղբուլաղ (Միրիշալու), Բեաթուկ, Փիրջամալ, Միրիքենդ ու Թակիր գիւղերում ապրիլի մէկից մինչև սեպտեմբերի մէկը մանուկների մէջ մահվան դէպքեր եղած չեն։ Յունվար և փետրվար ամիսներին Բեաթուկ գիւղում քութէշ հիւանդութիւնն է երևացել, բայց շուտով դադարել է շնորհիւ Աղդամ և Թաղավերդ սանիտարական մասերի՝ գիւղական բժիշկների գործ դրած միջոցների»։

Միրիքենդ գիւղում ժամանակաւոր ապրում է Մոսկվայի կլինիկաների էկստերն և բժիշկ Մուսայէլեանը, որը Շուշու գաւառի երկրորդ պօլիցիական մասում գտնված գիւղերում ունի բաւականին մեծ պրակտիկա. բժիշկը հաստատում է, որ մինչև օգոստոսի 29-ը պօլիցիական երկրորդ մասի գիւղերում վարակիչ հիւանդութիւններ չեն եղել։

Ենգիկենդի Բաքուի Հայոց Կուլտուրական Միութեան հիւանդանոցում, յունվարի մէկից մինչև օգոստոսի 29-ը 1911 թ., եղել են 1539 երթեւեկ հիւանդներ. թէ հիւանդանոցի գրքերից և թէ հիւանդանոցի բժիշկ Սունդուկեանի ասելով, երևաց, որ Ենգիկենդում յունվար ամսին քութէշ հիւանդութեան 12 դէպք է եղել մանուկների մէջ, լաւ հետևանքով, իսկ ապրիլ ամսից սկսած՝ թէ Ենգիկենդում և թէ հիւանդանոցին պատկանեալ սանիտարական մասում վարակիչ հիւանդութիւններ չեն եղել։

Իսկ ինչ կը վերաբերի համաճարակ հիւանդութեան մասին, որի նշանները նկարագրված են «Մշակի» № 178-ում, այդպիսի համաճարակ հիւանդութիւն չէ եղել և բժշկապետութեան մէջ այդպիսի հիւանդութիւն գոյութիւն չունի։

ժողով մը կազմեց՝ իբրև թէ խնդիրը ուսումնասիրելու մտօք, բայց եզրակացութիւնն եղաւ մեր համեստ և հաշտարար առաջարկներուն ոմանց մերժումը և ոմանց ապագայ հայրապետի բարեհաճութեան և նկատառման թողնուիլը։

«Վեց տարուայ փորձառութիւնը մեր մէջ այն հաւատքը կազմած է, թէ յարաբերական խնդիրը աւելի դիւրին պիտի կարգադրուի և լուծուի Ձեր Սրբութեան միջոցաւ իբրև Ընդհ. Հայրապետի, քան պատրիարքարանի միջոցաւ, որ Ձեր նախորդին օրով իբրև փոխանորդ Էջմիածնի գահակալին՝ իրաւունք համարած էր իրեն կաթողիկոս մը ստորադաս և երկրորդական նկատելու պատրիարքութենէն։ Մինչդեռ Պոլսոյ պատրիարքութիւնը իբրև ծննունդ տիրող կառավարութեան բարեհաճութեան պարզապէս Պոլսոյ արքեպիսկոպոսն է և, իբրև փոխանորդ սրբազան հայրապետին, իրաւունք ունի հնկողութեան Էջմիածնապատկան վիճակաց կրօն. գործոց և խնդրոց և ի քաղաքականս Թիւրքիոյ հայոց ներկայացուցիչն է առաջի օսմանեան կառավարութեան։

«Դարերէ ի վեր ազգին և եկեղեցւոյ միութեան սպառնացող պատմական մեծ սխալ մը, որով Կիլիկիան բնաւ մասնակցած չէ ընդհանրական հայրապետի ընտրութեան, եթէ ժամանակին կաթողիկոսները, պատրիարքարանը և երեսփոխանութիւնը հոգ տարած ըլլային Կիլիկիոյ վիճակներուն մասնակցութիւնը ապահովել օրէնքով, սակայն դժբաղդաբար պատրիարքարանէն ուրուած տեղեկութեան համեմատ՝ սահմանադրութեան հաստատուած օրէն մինչև վերջին ընտրութիւնը՝ Էջմիածնայ սինոդը ամբողջ Կիլիկիան իբրև միակ թեմ ընդունելով մէկ հրաւիրագիր ղրկած է գտնուող կաթողիկոսին՝ մասնակցելու համար անձնական փոխանորդի մը և վիճակաց կողմէն պատգամաւորի մը առաքումով։

«Այս մասին մեր դիտողագիրը ղրկելով ի պատրիարքարան՝ բացորոշ յայտնեցինք մեր ձեռնպահ մնալու պատճառները, թողլով ապագայ հայրապետին և ազգային երեսփոխանութեան բառնալ օրինական այն թերին, որով կիլիկեցիք զրկուած մնացած են մեր ժողովրդական եկեղեցիին սահմանած իրաւունքէն։

«Այս մասին պատրիարքանի զանցառութեան պատճառ եղած է թերևս սա պարագան, որուն համեմատ հակառակ Պոլոժէնիայի տրամադրութեանց յոյս՝ ունեցած է յաջողելու երկու պատուիրակով Թիւրքիոյ բոլոր վիճակներուն ձայները ընդունիլ տալ, բայց դժբաղդաբար երջանկայիշատակ Մատթէոս, Գէորգ և Մակար կաթողիկոսներու ընտրութիւնը ցոյց տուաւ, որ ռուսական օրէնքը բնաւ համակերպութեան ընդունակ չէ մեր վիճակի օրէնքներուն, և կաթողիկոսական վերջին երկու ընտրութեանց առեն պատրիարքարանը պարտաւորուեցաւ Պոլսոյ կրկին պատուիրակներէն զատ պատրիարքարանի անմիջական իրաւասութեան տակ գտնուող վիճակներէն պատգամաւորներն ալ ղրկել։ Կիլիկիոյ կաթողիկոսը իբրև պարզ առաջնորդ մը եթէ մասնակցէր ընտրութեան, ըստ մեզ Կիլիկիոյ ժողովուրդին իրաւանց դէմ մեղանչած պիտի լինէր։

«Ըստ մեզ՝ այս կէտը յարաբերական խնդրոյն իբրև կարեւորագոյն մէկ մասը կը կարգադրուի այն ատեն միայն, երբ Ձեր Սրբութիւնը յաջողի ռուս կառավարութեան հետ բանակցելով Պոլոժէնիայի ընտրութեան և ուրիշ կարգ մը յօդուածներ ի նպաստ հայ եկեղեցւոյն բարեփոխել և Կիլիկիոյ 13 թեմերը Պոլսոյ 45 թեմերուն աւելցնել տալ։

«Յարաբերական ներքին խնդիրներուն վերաբերմամբ հին և 1904-ի անհշան կերպով բարեփոխեալ ծրագիրը և երկուստեք եղած թղթակցութիւնները անշուշտ պահուած են պատրիարքարանի դիւաններուն մէջ, զորս եթէ աչքէ անցնելու բարեհաճութիւնը ունենաք, պիտի տեսնէք մեր կողմէն համերաշխութեան մասին մեր ջերմ և անկեղծ փափագը և առ այդ մեր ըրած համակերպական քայլերը, ինչպէս նաև միւս կողմէն պատրիարքարանի հետամտութիւնը՝ առանց ուէ գիջողութեան՝ հին ծրագիրն ընդունիլ տալու։

«Ի գլուխ հարկ կը համարինք յառաջ բերել մեր առաջարկութիւնները, որոնք հիմք պիտի ծառայէին մշակելի և երկուստեք ընդունելի ծրագրին, որով պիտի վերացուէր մէջտեղէն միանգամ ընդ միշտ խնդիր մը, որ աթոռակալներու անձնական նկատումներով մերթ ընդ մերթ այնքան սուր կերպարանք առած է և որ միևնոյն եկեղեցւոյ զաւակները կամ մեր ազգի երկու մասերը էջմիածնական և կիլիկեան օտարանպաստ յորջորջումներով իրարմէ պաղեցուցեր են, աւելի ցաւալին, խորթացուցեր է։

«1907 փետր. 26 ամսաթիւ և համար 1574/27 նամակաւ յարաբերական խնդիրը ամփոփած եմք հետևեալ առաջարկութեանց մէջ։ (Տես նոյն նամակին ութն հատուածները)։

«Կեդր. վարչ. խառն ժողովը, ինչպէս վերը ըսինք, յատուկ մասնաժողովոյ մը քննութեան կը յանձնէ խնդիրը և տասներեք ամիս ետքը՝ 1908 մարտ 31 և համար 699 պաշտօնագրով մասնաժողովի եզրակացութեանց և իր վերջնական խորհրդակցութեանց վրայ հիմնեալ կը պատասխանէ մեր առաջարկութեանց, որոց առաջին յօդուածին մէկ մասը Ընդհ. Հայրապետի հաճութեան կը թողու, երրորդ յօդուածին՝ Կիլիկիոյ եպիսկոպոսները առանց խտրութեան Էջմիածնայ վիճակաց մէջ պաշտօնի կոչումը իր ձեռնհասութենէն վեր կը համարի, «Էջմիածնայ վիճակներ» անունը շատ ընդարձակ առում ունենալը առարկելով, որպէս թէ մեր առաջարկը վերաբերած ըլլայ նաև Ռուսաստանի վիճակներուն։ Երկրորդ յօդուածով առաջարկուած հաւատոյ ծանրակշիռ խնդիրներուն մասին Ընդհ. Հայրապետի հետ խորհրդակցութիւնը կամ կարծեաց փոխանակութիւնը գրեթէ աւելորդ սեպած է, անշուշտ պատրիարքարանը իր ժողովներովը կաթողիկոսի հաւասար հեղինակութիւն ճանչնալով, որովհետև պատրիարքարանը և ազգ. վարչութիւնը կրօնական տեսակէտով կազմուած են։ Միւս առաջարկութիւնները ըստ հին ծրագրի գրեթէ անփոփոխ պահելու ուղղութեան սերտօրէն փարած կը մնայ։

«Յարաբերութիւն ըսուածը մենք կը հասկնանք երկու կերպով, մին՝ երկու անկախ իշխանութեանց մէջ եղածը, երկրորդը՝ իշխանութեան մը իր ստորադաս կամ համարատու պաշտօնէից հետ ունեցածը։ Առաջինը տեղի կունենայ երկու կողման հաճութեամբ ծրագրուած օրէնքի մը համեմատ, երկրորդը՝ նոյնպէս օրէնքով, որուն ստորադաս պաշտօնէութիւնք պարտաւորեալ են համակերպիլ, թէև օրէնքի կազմութեան ատեն իրենց կարծիքն ու հաճութիւնը առնուած չըլլայ։

«Նախորդ վարչութեան հետևած ուղղութիւնը նկատմամբ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան երկրորդ տեսակէն է, որում չեմ կարծեր թէ մեզմէ շատ աւելի խաղաղասէր և համերաշխութեան փափագող կաթողիկոսներ ուզէին համակերպիլ։

«Լծակից Եղբայր, համազգային ընտրական ժողովը միաձայնութեամբ իբրև ամենէն արժանաւորագոյնը կոչեց զՁեզ ի գահակալութիւն Ս. Լուսաւորչի Գահուն. ազգը և եկեղեցին շատ պէտքերու և վէրքերու բաւականութիւն և սպեղանի կը սպասէ, հետևաբար պաշտօնը որքան նուիրական և բարձրագոյն՝ այնքան փշոտ և դժուարատար է։ Այդ պէտքերէն մէկը և կարևորագոյնը յարաբերական խնդիրն է. չմեկնած Թիւրքիայէն և չծանրաբեռնուած հայրապետական գահի բազմատեսակ և բազմաբարդ զբաղումներով, հաճեցէք առաջին գործերնիդ ընել այս խնդրոյն լուծումը, որպէսզի գալիք պատրիարքները նոր զբաղմանք և նոր պատրուակ չունեն ազգային աւելի կենսական խնդիրներ և յետամնացութեան չմատնեն յարաբերական խնդրոյն այժմէական կարևորութիւնը։

«Մենք սուրբ սիրով ու սրտով կաղօթենք, որ Աստուած ինչպէս ցարդ աննկուն և զօրացեալ պահեց Ձեր Սրբազնութիւնը, նոյնպէս յետ այսու նոր կոչումին և պարտաւորութեան մէջ անվնաս, անընկճելի և զօրացեալ պահէ։

«Եղբայրական յարգալիր ողջունիւ

«Մնամք աղօթակից՝

«Հրաժարեալ Սահակ կաթող. Կիլիկիոյ»

Մ ե ս ր ո ս Մ ի - Ն ա

(Վերջը միւս անգամ)

[illegible]

ՀԱՅՈՑ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՆԵՐԸ

[illegible]

ցողը այլևս չէ ուզում նրա մօտովն անգամ անցնել։ Կարծում ենք թէ լուսաւորեալ դարումն ենք ապրում, բայց սխալ ենք. դեռ մեզ շատ բան է պակաս. ի միջի այլոց չենք ճանաչում մեր բարոյական պարտքը դէպի մեր նախորդները, նրանց յիշատակը շուտով մոռացութեան ենք մատնում, և այս հաստատվում է նրանով, որ անտարբեր ենք, երբ տեսնում ենք նրանց գերեզմանատները սրբապղծված է, չը նայելով որ միևնոյն ժամանակ չարաչար չահագործվում են նրանք մի շարք պորտաբոյծ նեկոլների շնորհիւ, թողնելով այս վերջինիս վրա յիշեալ գերեզմանատան խնամքը ու հոգացողութիւնը։ Այս քստմնելի երևոյթների վրա հրաւիրում ենք ինչպէս նախանձախնդիր ծխականների, նոյնպէս էլ տեղական հոգևոր բարձր իշխանութեան լուրջ ուշադրութիւնը. ցանկալի էր օր առաջ մեր գերեզմանատներից վերացվէին վերոգրեալ ամօթաբեր երևոյթները և դառնային նրանք ամենիս համար նուիրական և սրբագործված վայրեր։ Այս բանը իրականացնել կարելի է միայն այն դէպքում, երբ մեր գերեզմանատների վրա կարգված պահապանները կը լինեն համեստ, խոհեմ, հմուտ և սրտով կը վերաբերվեն իրանց յանձնարարված գործին, և բացի այդ, դրված կը լինի դրանց վրա յաճախ լուրջ հսկողութիւն և ուշադրութիւն հոգաբարձութեան կողմից. ինչպէս օրինակ, հէնց մեր Թիֆլիսում մեր աչքի առաջ ունենք այլադաւան ազգերի գերեզմանատան կարգապահութիւնը. ամօթ է մեզ հայերիս համար այդքան էլ անտարբեր լինել դէպի այդ ազգային տոհմական սրբավայրերը։ Մխական

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Ներկայումս մեծ պետութիւնները մտքերի փոխանակութիւն են կատարում Թիւրքիայի մասին։ Գերմանիան առաջարկում է իբրև վարձատրութիւն Թիւրքիային զիջել հողաբաժիններ Հիւսիսային Պարսկաստանում, մինչդեռ Անգլիան և Ռուսաստանը սաստիկ դէմ են դրան։

◆ Մահմեդական հոգևորականութեան պրոպագանդան տալիս է իր պտուղները։ Ամենուրեք կազմակերպվում են երիտասարդ մահմեդականների կամաւոր խմբեր, որոնք դիմում են Թիւրքիա իսլամը պաշտպանելու համար։

◆ Լուրերի համաձայն, Տրիպոլիսի ազգաբնակութիւնը գրկաբաց է ընդունել իտալացիներին։

◆ Բաղէնից Օդեսսա է ճանապարհվել Մահմեդ-Ալի-շահի կինը, թողնելով այնտեղ մեծ պարտքեր։

◆ «Новое Время»-ն գրում է. «Գերմանիան Թիւրքիային մղում է դէպի Պարսկաստան. այդ հանգամանքը կարող է միջադէպ ստեղծել Ռուսաստանի և Իտալիայի միջև, որովհետև վերջինս հրաժարվեց խաղաղ բանակցութիւններից մինչև Տրիպոլիսի վերջնական գրաւումը»։

◆ Թաւրիզցիների և Սամադ-խանի զօրամասի միջև ընդհարում եղաւ։ Թաւրիզցիները յաղթեցին Սամադ-խանին և գերի վերցրին 400 ձիաւորների։ Սամադ-խանը փախաւ։

◆ Բաղիստանում կառավարական զօրքերը Սալար-ուդ-Դօվլէի բանակից սպանեցին 200 հոգի, վիրաւորեցին 400, գերի վերցրին 100։ Ցաղթողներին մնաց 20 թնդանօթ։ Ինքը Սալարը փախուստ տուեց։

◆ Պօրտուգալական յեղափոխական շարժումը ահագին չափեր է ընդունում։ Ամեն տեղ մինչև այժմ յեղափոխականները աջողութիւն ունեն։

◆ Լուրերին նայած, պօրտուգալական յեղափոխականները նպաստ են ստանում Ամերիկայի միլիարդէրներից, որոնց նպատակն է իրանց դստերներին կնութեան տալ Բրագանցի դքսի գաւակներին։

◆ Պօրտուգալիայում ձերբակալված են 7,000 րօյալիստներ, քահանաներ և աբեղաներ։ Զինուորական մինիստրը հրաժարվեց։

◆ Կրժանովսկիի տեղ ներքին գործերի մինիստրի օգնական է նշանակվում Խարուզինը։

◆ Ռուսաց պետական քարտուղար նշանակվելու է Դեբիւժինսկին։

◆ Պետերբուրգի կանանց բժշկական ինստիտուտի վերատեսուչ ընտրվեց պրօֆ. Վերխովսկին։

◆ Չինաստանում յեղափոխականները սոսկալի ջարդ տուին կառավարական զօրքերին։ Չենգտուում ապստամբութիւնը ճնշելու ժամանակ զոհվել են 10,000 մարդ, որոնցից 2,000-ը զինուորներ են։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.

28 սեպտեմբերի

ԼՕՆԴՕՆ։ Կառավարութիւնը տէրերի և բանուորների ներկայացուցիչներից հաստատեց արդիւնաբերական խորհուրդ վէճելի հարցերը լուծելու համար։ Խորհրդի վճիռները պարտադիր ոյժ չունեն։

ՐՕՍՏՕՎ Դ/Վ։ Ցունական շոգենաւերը, որոնք փոխադրում են հացահատիկներ մօտ 80 տոկոսը, հրաժարվում են ապրանքներ ընդունել պատերազմի պատճառով, որով և արտահանութիւնը ուղղակի անհնարին է։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ժողովրդական լուս. մինիստրութիւնը անհրաժեշտ գտաւ վերաշինել Մօսկվայում գտնվող Ալէքսանդր III Կայսրի թանգարանը։ Աշխատանքների համար կը պահանջվի 189,341 րուբլի։

Գրաւվեց «Рѣчь»-ի սեպտ. 28-ի համարը։ Խմբագիրը ենթարկվում է պատասխանատուութեան 74-րդ յօդուածի առաջին կէտով։

Կօստրօմայում ի յիշատակ Ռօմանօվների տան 300-ամեակի արձան կանգնեցնելու համար ներկայացված նախագծերի առիթով ժիւրին առաջին մրցանակը 2000 ր. որոշել է տալ Սօլօգուբի, Ռեվէլսօնի, Բարտի, Ռուխլեատէվի և Օվսեաննիկովի «Միր»-ին, երկրորդը՝ 1500 ր. Ադամսօնի նախագծին, և երրորդը՝ 1000 ր. նկարիչ Կուրպատովի «Մօնարխ»-ին։

ՄՕՆՏԵՎԻԴԷՕ։ Պալատը որոշեց ապահովագրութիւնը յանձնել պետութեան ձեռքը։

ՌԻԲԻՆՍԿ։ Դուման որոշեց միջնորդել, որ 600,000 ր. տրվի նաւահանգիստ կառուցանելու համար։

ՄՕՍԿՎԱ։ Գաւառական զէմստվօն, հակառակ ժող. դպրոցների տեսչի բողոքին, զէմստվային դպրոցների աւարտածներին բաժանեց Տօլստոյի գրուածքներից։ Նահանգապետը նախազգուշացրեց զէմստվային վարչութեան, որ նա կենթարկվի պատասխանատուութեան չընդունված գրքեր տարածելու համար։

ԹԷՕԴՕՍԻԱ։ Զէմստվային ժողովը 50,000 ր. յատկացրեց Թէօդօսիա-Կերչ-Սուտակ-Ղարասուբազար հեռախօս անցկացնելու համար։ Աշխատանքները կը սկսվեն 1912 թ. գարնանից։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ամառային երթեւեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ **արագ** № 2 **գնացքը**՝ 9 ժ. 38 ր. առաւօտ., Աղստաֆա է հասնում 12 ժ. 15 ր. կէսօրին, Գանձակ՝ 2 ժ. 47 ր. ցեր.., Եւլախ՝ 4 ժ. 20 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 10 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 11 ժ. գիշ., Բագու՝ 11 ժ. 33 ր. գիշեր.։ **Պոստատար** № 4 **գնացքը**՝ 12 ժ. 36 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 8 ժ. 28 ր. գիշ., Գանձակ՝ 6 ժ. 37 առաւօտ., Եւլախ՝ 3 ժ. 35 ր. առաւօտ., Հաջի-Կաբուլ՝ 1 ժ. 7 ր. կէսօր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 24 ր. ցերեկ., Բագու՝ 5 ժ. 42 ր. ցերեկ.։ **Մարդատար** № 6 **գնացքը**՝ 3 ժ. 34 ր. ցեր., Աղստաֆա է հասնում՝ 6 ժ. 46 ր. երեկ., Գանձակ՝ 9 ժ. 57 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 54 ր. գիշեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 22 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 7 ժ. 36 ր. առաւօտ., Բագու՝ 8 ժամ 13 ր. առաւօտ.։ **Խառն գնացքը** IV կարգի վագոններով բաց հարկի կարեւորութեան՝ 5 ժ. 15 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 9 ժ., 19 ր. առաւօտ., Գանձակ՝ 1 ժ. 36 ր. ցեր., Եւլախ՝ 5 ժ. 4 ր. երեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 44 ր. գիշեր.։ Բալաջարի՝ 4 ժ. 33 ր. գիշ., Բագու՝ 5 ժ. 44 ր. առ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ **պոստատար** № 74/75՝ 1 ժ. գիշ. Ղարաքիլիսա է հասնում 8 ժ. 16 ր. առաւօտ., Ալէքսանդրօպօլ՝ 11 ժ. 50 ր. ցերեկ., Էջմիածին կայար. 5 ժ. 7 ր. երեկ., Ուլուխանլու՝ 5 ժ. 34 ր. երեկ. (առանց Երևան մտնելու)։ Սակայն Ուլուխանլուից առանձին գնացքը ուղևորվում է Երևան 6 ժ. 11 ր. երեկ. և հասնում է Երևան 6 ժ. 54 ր. երեկ., Նախիջևան՝ 11 ժ. 2 ր. գիշեր., Ջուլֆա՝ 12 ժ. 46 ր. գիշերվայ։ **Մարդատար-ապրանքատար** № 78/79 **գնացքը**՝ 5 ժ. 48 ր. երեկ., Ղարաքիլիսա է հասնում 1 ժ. գիշերվայ, Ալէքսանդրօպօլ՝ 4 ժ. 34 ր. գիշ., Էջմիածին կայարան՝ 9 ժ. 45 ր. առաւ., Երևան՝ 11 ժ. 10 ր. ցերեկվայ և արանից դէնը այլևս չէ գնում։

ԲԱԹՈՒՄ՝ **արագ.** № 1 **գնացքը**՝ 11 ժ. 8 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 2 ժ. 10 ր. գիշ., Բաթում՝ 9 ժ. 43 ր. առաւօտ։ **Պոստատար** № 3 **գնացքը**՝ 10 ժ. 47 ր. առ., Միխայլօվօ է հասնում 3 ժ. ցերեկվայ, Բաթում՝ 12 ժ. 35 ր. գիշ.։ **Մարդատար** № 5 **գնացքը**՝ 5 ժ. 15 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 9 ժ. 27 ր., երեկ., Բաթում՝ 6 ժ. 26 ր. առ.։ **Խառն գնացքը** IV կարգի վագոններով բաց հարկի կարևորութեան 10 ժ. 3 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 4 ժ. 41 ր. գիշ., Բաթում 6 ժ. 4 ր. երեկոյեան։

ԲՈՐԺՈՄ՝ **մարդատար** № 7/8 **գնացքը**՝ 8 ժ. 18 ր. առաւօտ., Գօրի է հասնում 10 ժ. 52 ր. առ., Բօրժօմ՝ 1 ժ. 38 ր. ցերեկ.։ **Մարդատար** № 9/10 **գնացքը**՝ 3 ժ. ցերեկ., Գօրի է հասնում 5 ժ. 34 ր. երեկ., Բօրժօմ՝ 8 ժ. 28 ր. երեկոյեան։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ **մարդատար** № 5 **գնացքը**՝ 4 ժ. 25 ր. ցերեկ.։ **Պոստատար** № 3 **գնացքը**՝ 9 ժ. 52 ր, առ.։ **Արագ** № 1 **գնացքը**՝ 10 ժ. 24 ր.՝ երեկ.։ **Խառն գնացքը** IV կարգի վագոններով՝ 9 ժ. 5 ր. երեկ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ **պոստատար** № 72/73 **գնացքը**՝ 7 ժ. 38 առաւօտ.։ **Մարդատար-ապրանքատար**՝ № 80/81 **գնացքը**՝ 1 ժ. 26 ր. ցերեկվայ։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ **արագ** № 2 **գնացքը**՝ 8 ժ. 52 ր. առաւօտեան։ **Պոստատար** № 4 **գնացքը**՝ 11 ժ. 40 ր. գիշ.։ **Մարդատար** № 6 **գնացքը**՝ 2 ժ. 54 ցերեկ. **Խառն գնացքը** IV կարգի վագոններով՝ 4 ժ. 17 ր. գիշերվայ։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ **Մարդատար** № 9/10 **գնացքը**՝ 9 ժ. 28 ր. գիշ.։ **Մարդատար** № 7/8 **գնացքը**՝ 7 ժ. 18 ր. առաւօտեան։

Ծանօթութիւն.—Արագ գնացքներով (№ 2՝ Թիֆլիսից Բագու՝ և № 1 Բագու-Թիֆլիս) առանց վագոնը փոփոխելու կարելի է հաղորդակցել Թիֆլիս-Բագու-Ռոստով, միայն վճարելով պ լ ա ց կ ա ր տ ի գինը։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
«606»-Ի ՆԵՐՍՐՍԿՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 ժ.
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—9—10 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
Կ. Մ. ԶԻՒՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և ներդային։
Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.։
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՁԱՑ—12½—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Գ. Յ. ԳՈՒՐԳԷՆՕՎ—1—1½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՁԱՑ—6—6½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։
Վճարը 50 կ.։ Ջրաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ **Բ. Նաւասարդեան**
3. 0—98

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Մասնագէտ միզասեռական, սիֆիլիս և վեներական հիւանդութիւնների։
Ընդունում է հիւանդներին՝
Առաւօտեան ժամը 12—1-ը, երեկ. ժամը 6—8-ը։
Կիրակի օրերը՝ միայն ժամը 12—1-ը։
Կուկիա, Սեմեօնօվսկայա փողոց, № 16.
Տելեֆօն № 40.
(Ե.ու.կ.) 220. 100—80

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳԲԷԳԵԱՆ
Աչքի հիւանդութիւններ
Առաւօտեան ժամը 10—1.
Երեկոյեան ժամը 5—7.
Վելեամինօվսկայա փողոց, № 8.
(Կ. Հ.) 416. 100—46

ԲԺԻՇԿ
Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ
Ներքին, երեխայոց և ստամոքսա-աղիքային հիւանդութիւններ։
Պրօֆ. Mathieu -ի մասնագիտական կլինիկայից—Պարիզում։
Ընդունելութիւնը (առաւ. ժ. 9—11. (երեկ. ժ. 5—7.
Ելիզավետինսկայա փող. № 39. տէլ. № 1067.
(ա. օ.) 669. 100—32

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Մ. ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ
վերանորոգել է հիւանդն. ընդունել. ատամների և բերանի խոռոչի վերաբեր.։ Տեխնիկ. աշխատանքների համար հրաւիրված է արտասահմանից ատամնաբուժտեխնիկ։ Ընդունելութիւնը՝ առաւ. ժամը 10—2, երեկ. ժամը 4—6, կիրակի օրերը ժամը 10—12-ը։
Միխայլօվսկի պր. № 43.
(օ.մ.) 956. 10—1

ԲԺԻՇԿ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԵՐԵԽԱՅՈՑ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Առանձնապէս ՍՏԱՄՈՔՍԻ և ԱՂԻՔՆԵՐԻ
Ընդունելութիւնը) 10—11 ժ. առ. (երեխաների)
ամեն օր) 5—7 ժ. երեկ. (ընդհանուր)
Միքայէլեան փող., № 36. տէլէֆօն 388.
(չ.ու.կ.) 761. 100—22

ԲԺՇԿՆ. ՖԷԼԴՇԷՐ
Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆ
Սրսկումն, լուացումն, մասսաժ, էլեքտրականութիւն, մարմնամարզութիւն։ Հիմնաւոր բժշկութիւն սուր և խրօնիքական տրիպէրի, սեռական թուլութեան, անկարողութեան և սերմնահոսութեան—ցոյց է տալիս հմուտ մասնագէտ բժիշկների։ Օտարերկրեայ հիւանդներին տալիս է խորհուրդներ և բժիշկների հասցէներ։ Կարելի է ստանալ իմ կազմած «Գաղտնի հիւանդութիւնների բժշկարանը», գինը 50 կոպ., ճանապարհածախս՝ 15 կ.։ Հասցէ. Тифлисъ, Семеновская ул., № 9. Ընդունելութիւնը 3—5 ժամը երեկոյեան։
(Ե.հ.կ.) 892. 50—8

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՋՈՒԼՀԱԿԱՆՈՑ
(ուսումնարան-արհեստանոց)
Բ. Հ. ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՀՈՂԱՅԻՆ ՍԵԿՑԻԱՅԻ
Աշակերտ-աշակերտուհիների ընդունելութիւնը սեպտ. 20-ից։ Ջուլհականոցի դասընթացքն աւարտողները կուղարկվեն Երևանեան նահանգի գիւղերը որպէս վարպետ նոր բացվելիք ջուլհականոցներում, որոշ ռոճիկով։ Դիմել Բ. Հ. Կուլտ. Միութեան գրասենեակը՝ Բագու, Մալայա-Մօրսկայա փողոց, տուն Ոսկանովի։
(օ. մ.) 946. 4—2

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
„ՕՐՄԱՆԵԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐԱՐԸ“
[illegible]
948. 4—2

[illegible]
Տ. Մ. ՓԻԼՕՍԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ
ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
[illegible]
Տ. ՓԻԼՕՍԵԱՆ
861. 0—12